

Bogdan Klepacki

Wydział Nauk Ekonomicznych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Domy opieki społecznej na obszarach wiejskich – skala i potencjał rozwojowy

Abstrakt: W opracowaniu autor podjął problematykę możliwości pozyskiwania dochodów na wsi z innych źródeł niż rolnictwo. Wskazał możliwe formy aktywności niszowej, ze szczególnym uwzględnieniem związanych z tworzeniem ośrodków pomocy społecznej. W związku z wydłużaniem życia ludzi oraz zmianą modelu życia rodzin (odejście od rodzin wielopokoleniowych) zainteresowanie miejscami w takich domach zwiększa się, a ich liczba rośnie. Około 40% takich obiektów istnieje na terenach wiejskich, stając się czynnikiem oddziałującym na sytuację społeczno-ekonomiczną gmin. Funkcjonowanie obiektów takich jak domy pomocy społecznej może przysporzyć terenom wiejskim wielu korzyści związanych ze sferą dochodową, poziomem zatrudnienia, wzrostem popytu na lokalne produkty i usługi czy też rozwojem infrastruktury oraz życia kulturalnego. Choć można spodziewać się pewnych negatywnych opinii związanych z przyjazdem „obcych”, to suma korzyści znacznie przeważa potencjalne zagrożenia.

Słowa kluczowe: domy opieki społecznej, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

Kody JEL: I15, O18, R11, R12

Wstęp

Obszary wiejskie są przedmiotem badań różnych nauk, szczególnie społecznych i ekonomicznych. Zainteresowanie nimi podlega pewnym wahaniom – od marginalizacji, pewnego zafascynowania urbanizacją po idealizację wsi, jej środowiska przyrodniczego, kultury, przywiązania do tradycji itd. Różnie też definiowane są te tereny. Najprostsze ujęcie pojęcia wsi to wszystko to, co znajduje się poza granicami

miast. Według Eurostatu obszar miejski stanowią „gridy”¹, które spełniają łącznie dwa warunki:

- gęstość zaludnienia powyżej 300 osób/km²,
- minimalna liczba ludności obszaru stworzonego przez zgrupowanie danego „gridu” wraz z 8 sąsiadującymi „gridami” – powyżej 5 tys. osób [GUS 2016]. Obszar wiejski stanowią więc te „gridy”, które nie spełniają powyższych kryteriów.

Według OECD na poziomie lokalnym jednostki administracyjne klasyfikowane są jako wiejskie, gdy gęstość zaludnienia nie przekracza 150 osób/km² [GUS 2016]. Na poziomie regionalnym jednostki funkcjonalne lub administracyjne OECD klasyfikuje w zależności od udziału ludności mieszkającej na obszarach wiejskich.

W Polsce obszary wiejskie w 2014 r. zajmowały 93,1% powierzchni i mieszkało na nich prawie 40% ludności kraju. Sytuacja jest interesująca, bowiem po wieloletnim trendzie spadkowym udział ludności wiejskiej w Polsce rośnie – od 2002 r. zwiększył się o 1,4 p.p. (z 38,3 do 39,7% w 2014 r.). Wieś jest też obszarem o korzystniejszej sytuacji niż miasto pod względem przyrostu naturalnego (0,7 wobec 0,0 na 1000 mieszkańców w 2014 r.), udziału osób w wieku produkcyjnym (63,3 wobec 63,0% w miastach), a nawet salda migracji ogółem (+1,6 na 1000 mieszkańców), w tym wewnętrznej (+1,9) [GUS 2016].

Przez tysiące lat wieś zapewniała większości mieszkańców warunki bytowe, a poziom życia na wsi i w miastach w średniowieczu mógł być zbliżony. W okresie późniejszym, zwłaszcza w końcowym okresie feudalizmu, ze względu na rozwój miast oraz zwiększającą się szybko liczbę ludności nastąpiło relatywne (a często i rzeczywiste) pogorszenie warunków życia wsi. W początkach kapitalizmu powodowało to gwałtowny przepływ ludności z przeludnionej wsi do uprzemysławiających się miast lub za granicę. Współcześnie w wielu regionach kraju liczba ludności spadła do poziomu zagrażającemu istnieniu wsi. Wskazują na to np. dane dotyczące ich liczebności – w 2002 r. było w Polsce 56 587 miejscowości wiejskich, a w 2014 r. 52 545, czyli przez 12 lat ubyło w Polsce 7,1% wsi [GUS 2016]. Z badań wynika, że znaczna liczba wsi, zwłaszcza oddalonych od miast i infrastruktury drogowej, bardzo zmniejszyła swoją liczebność [Klepacki i Klepacka 2012].

Najtrudniejsza jest sytuacja ekonomiczna obszarów Polski Wschodniej, gdzie dochody oraz wydatki w przeliczeniu na jednego mieszkańca są relatywnie mniejsze w porównaniu z innymi rejonami kraju. Mimo rosnących dochodów i wydatków budżetów gmin trudno jest mówić o szansach zmniejszenia dystansu rozwojowego wobec gmin z centralnej i zachodniej części Polski [Klepacki i Klepacka 2012]. Istnieją uzasadnione obawy, że dysproporcje rozwojowe będą pogłębiały się ze względów ekonomicznych i demograficznych. Z badań przeprowadzonych w województwie mazowieckim wynika, że pogłębiła się dysproporcja między najbardziej i najmniej rozwiniętymi powiatami [Siudek i in. 2017]. Tymczasem istnieje potrzeba, zarów-

¹ „Grid” to kwadrat o wymiarach 1 × 1 km, którego obszar wyznaczono liniami siatki geograficznej.

no ze względów gospodarczych, jak i społecznych, kulturowych oraz politycznych, utrzymania żywotności terenów wiejskich. Okazuje się, że współczesne rolnictwo nie jest w stanie dostarczyć wystarczających dochodów do osiągnięcia parytetu dochodów na poziomie porównywalnym z osiąganym przez mieszkańców miast. Poszukiwane są różne rozwiązania wewnątrz rolnictwa, takie jak np. produkcja ekologiczna. Na większości obszarów w Polsce istnieją bowiem korzystne warunki klimatyczno-glebowe, a zanieczyszczenie środowiska naturalnego jest relatywnie małe, co powinno ułatwić rolnikom produkcję zgodnie z procedurami rolnictwa ekologicznego [Drabarczyk i Wrzesińska-Kowal 2015]. Niestety na ogół dochody z niej nie są zbyt duże, z czego wynika nieustające poszukiwanie przez mieszkańców wsi źródeł zarobkowania w pozarolniczej działalności na terenach wiejskich.

Celem opracowania jest próba wskazania niszowych działalności, które mogą aktywizować gospodarczo wieś, umożliwiając osiągnięcie tzw. efektu mnożnikowego, a także potencjalnych kierunków oddziaływania w zakresie tworzenia i funkcjonowania domów opieki społecznej na terenach wiejskich. W opracowaniu wykorzystano literaturę przedmiotu, wieloletnie obserwacje i przemyślenia własne autora oraz dane statystyczne GUS za lata 2006–2014.

Wielofunkcyjność obszarów wiejskich i jej uwarunkowania społeczno-gospodarcze

Odpowiedzią na trudności rozwojowe rolnictwa i wsi lat 80. XX w. było powstanie koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich [Kłodziński 1996]. Wiązało się ono nie tylko z tworzeniem miejsc pracy w rolnictwie i poza nim, lecz także zróżnicowaniem lokalnej gospodarki, włączaniem w przestrzeń wiejską coraz więcej nowych funkcji pozarolniczych. W latach 90. powstało wiele opracowań z tego zakresu, zwłaszcza przygotowanych w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN² oraz na Wydziale Ekonomiczno-Rolniczym SGGW³.

Pokrewnym zagadnieniem jest wielofunkcyjność rolnictwa oraz gospodarstw rolniczych. To pierwsze zjawisko wiąże się z funkcjami, jakie pełni rolnictwo poza produkcją żywności, a mianowicie środowiskowymi, kulturowymi, gospodarczymi i społecznymi, a drugie z wielozawodowością i ekonomiczną dywersyfikacją gospodarstw rolniczych [Wilkin 2010].

Tematyka wielofunkcyjności terenów wiejskich była szerzej podejmowana w pierwszej dekadzie XXI w., obecnie zainteresowanie nią zmalało. Wydaje się jednak, że właśnie teraz powstają coraz lepsze warunki do rozwijania zarówno teorii,

---

²Problematyką tą zajmowały się zwłaszcza takie osoby, jak: M. Kłodziński, D. Gałąj, J. Okuniewski, K. Duczkowska-Małysz, M. Duczkowska-Piasecka.

³Tu powstała m.in. rozprawa doktorska WER SGGW [Grzejszczak 1998].

jak i praktyki wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Przemawia za tym wiele elementów, spośród których tylko kilka zostanie wymienionych.

1. Rozwój infrastruktury na terenach wiejskich z jednej strony umożliwia łatwiejsze dotarcie do odległych, atrakcyjnych krajobrazowo i turystycznie regionów, z drugiej upodabnia socjalny aspekt pobytu do warunków, do jakich przyzwyczajeni są na co dzień potencjalni klienci, czyli mieszkańcy miast.
2. Poprawa infrastruktury technicznej i społecznej jest czynnikiem zachęcającym (warunkującym) wybór wiejskiej lokalizacji dla mało uciążliwych przedsięwzięć z branży logistycznej, usługowej czy produkcyjnej.
3. Odległość w wielu rodzajach działalności, zwłaszcza twórczej czy usługowej, przestaje być czynnikiem ograniczającym lokalizację inwestycji czy zamieszkania. Nowoczesne środki łączności pozwalają świadczyć usługi bez bezpośredniego kontaktu klienta z usługodawcą.
4. Koszty inwestycji na terenach wiejskich na ogół są mniejsze niż w miastach. Wynika to zarówno z tańszych nieruchomości, jak i mniejszych wymogów płacowych i „około płacowych”.
5. Zwykle władze lokalne tworzą bardziej sprzyjający klimat do inwestycji od istniejącego w dużych miastach. Jedną dużą inwestycją w gminie wiejskiej może mieć olbrzymie znaczenie dla sytuacji na rynku pracy i budżetu gminy (przykładem jest budżet gminy Mielnik na Podlasiu, gdzie zlokalizowana jest przepompownia ropy naftowej z Rosji w ramach rurociągu „Przyjaźń”).
6. Pogarszanie warunków środowiskowych w miastach, zwłaszcza w dużych aglomeracjach (Warszawa, Kraków) oraz w regionach uprzemysłowionych (Śląsk), powoduje, że ludzie coraz częściej odczuwają potrzebę przynajmniej okresowego pobytu w terenach z nieskażonym powietrzem. Coraz więcej gmin wiejskich organizuje interesujące obiekty turystyczne i imprezy kulturalne; mocniej eksploatowane są różnego rodzaju pamiątki historyczne (czasem pseudohistoryczne), zapraszane są na występy znane zespoły artystyczne na dni miasteczek (porównaj „Dni Drohiczyzna”, „Dni Siemiatycz” itp.). Zwiększa to atrakcyjność zwłaszcza letniego wypoczynku w odległych od aglomeracji miejscowościach⁴. Turystyka wiejska może stanowić czynnik aktywizujący rozwój obszarów wiejskich, nawet jeśli występuje jako funkcja uzupełniająca. Jej sezonowy charakter i wrażliwość na czynniki zewnętrzne sprawiają, że jest to dobra forma dodatkowego zasilania finansowego działalności rolniczej [Ferens 2013]. Agroturystyka jako forma aktywności pozarolniczej mieszkańców wsi pozwala także na zachowanie i podtrzymanie wiejskiego charakteru obszarów wiejskich. Jej dynamiczny rozwój wpisuje się w koncepcje wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i przynosi mieszkańcom wsi różnorodne korzyści społeczne i ekono-

---

⁴Przykładem choćby spotkania z D. Olbrychskim czy J. Gajosem, występy Czerwonych Gitar w małym Drohiczyźnie.

miczne. Agroturystyka jest istotnym źródłem dochodów dla kwaterodawców i lokalnej społeczności [Balińska i Zawadka 2013].

7. Wzrasta popularność postaw i zachowań prozdrowotnych, dlatego też tworzone są, szczególnie na terenach wiejskich, miejsca pobytowe dla osób chcących w oderwaniu od wielkomiejskiej codzienności, w ciszy zastosować specjalistyczną dietę, dokonać odrobaczenia organizmu, wziąć udział w ćwiczeniach jogi itp. Nie ma lepszego do tego miejsca jak polana wśród lasu, w warunkach nieskażonego powietrza i czystej wody, śpiewu ptaków, prawie dzikiej roślinności i ciszy („aż w uszach dzwoni”)⁵. Podobną rolę odgrywają ośrodki specjalistyczne, łączące np. wiedzę i zastosowanie zielarstwa z wypoczynkiem, działalnością restauracyjną itp.⁶
8. Chęć wypoczynku poza miastem można coraz częściej łączyć z turystyką kwalifikowaną, np. związaną z winiarstwem, czyli enoturystyką [szerzej Pizło-Mazurkiewicz 2013], kajakarstwem, kolarstwem, hippiką⁷. Relatywnie dobrze zapowiadającą się działalnością gospodarczą, z uwagi na starzenie się społeczeństwa, wydłużanie przeciętnej długości życia człowieka (co wiąże się z modyfikacją okresu emerytalnego) oraz załamanie modelu rodziny wielopokoleniowej, jest prowadzenie domów opieki społecznej⁸.

Zmiany w postawach społecznych, modzie, a także rosnące potrzeby ludności miejskiej i wiejskiej – pozarolniczej mogą być wykorzystane w decyzjach dotyczących kierunków inwestowania na wsi, odmieniając jej charakter – z rolniczego na ogólnousługowy. Współcześnie nie należy oczekiwać wielkich, jednorodnych inwestycji na podobieństwo industrializacji. Szanse poprawy sytuacji dochodowej ludności wiejskiej, zdaniem autora, tkwią w wykorzystaniu niszowych obszarów działalności. Nie stanowią one remedium na wszelakie potrzeby ludności wiejskiej, należy jednak wykorzystywać wszystkie, nawet najdrobniejsze – a dla jednostek ważne, podstawowe – formy aktywności. Jako taką aktywność niszową wymienia się działalność produkcyjną i usługową co najmniej na kilku obszarach, np.:

- a) działalność przetwórcza, zwłaszcza związana z wykorzystaniem surowców lokalnych, żywnościowych i poza żywnościowych; w tym względzie obiecujące są produkcja i zbieractwo oraz przetwarzanie i przygotowanie ziół uprawnych oraz polnych, leśnych, łąkowych⁹, a także wytwarzanie produktów lokalnych i regionalnych,
- b) działalność związana z aktywnością prozdrowotną, uruchamianiem pensjonatów i domów pobytowych dla osób zainteresowanych wypoczynkiem w nieska-

⁵Przykładem jest pensjonat D. Klepackiej-Sulima i M. Sulima w Smarklicach koło Drohiczyzna.

⁶Taką funkcję pełni ośrodek „Ziołowy Zakątek” w Korycinach koło Ciechanowca na Podlasiu.

⁷Badania z tego zakresu na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW prowadzi M. Gryglak [Gryglak i Wojciechowski 2016].

⁸Badania z tego zakresu w SGGW prowadzą B. Klepacki i A. Rasilewicz.

⁹Problematyka ta jest przedmiotem zainteresowania M. Golonko z Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW [Klepacki i Golonko 2015, Golonko 2017].

żonym środowisku naturalnym, połączonym z oczyszczaniem organizmu, programami prozdrowotnymi, aktywnością fizyczną, poznawaniem bogactwa kulturowego regionu itp.,

- c) organizacja kompleksowych usług turystycznych i agroturystyki, połączona z odkrywaniem mało znanych zakątków kraju czy też imprez niekonwencjonalnych, nastawionych na specyficznego odbiorcę (obozy przeżycia, paint ball, enoturystyka, rajdy konne), w tym dla dzieci „mieszczuchów” (sianokosy, żniwa na wsi¹⁰) itd.,
- d) relatywnie nowym obszarem niszowym, ale wybitnie rozwojowym, jest tworzenie na terenach wiejskich domów spokojnej starości, opieki społecznej, domów dla osób upośledzonych, inwalidów, domów dziecka itp.; skala potrzeb w tym względzie stale rośnie, co wynika zarówno ze zwiększającej się liczby chętnych/zmuszonych do korzystania z nich, lepszych warunków środowiskowych i mniejszych kosztów ich prowadzenia na wsi.

Powstawanie jednostek usługowych i produkcyjnych na wsi nie jest sprawą prostą. Na terenach tych często brakuje inicjatorów rozwoju przedsiębiorczości oraz środków finansowych. Potrzebne byłyby więc instytucje wspierające takie procesy, na wzór angielskich Rad do spraw Wytwórczości na Wsi (COSiRA), a także kształcenie woli i umiejętności przedsiębiorczości na poziomie szkół wiejskich [Kłodziński 2011, 2012].

Domy i zakłady opieki społecznej – skala zjawiska w Polsce

Zgodnie z prawem dom pomocy społecznej (DOS) to placówka świadcząca usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności [Rozporządzenie MPS 2005]. Jego mieszkańcami mogą być osoby:

- a) w podeszłym wieku,
- b) przewlekle somatycznie chore,
- c) przewlekle psychicznie chore,
- d) dorosłe niepełnosprawne intelektualnie,
- e) małoletnie (dzieci i młodzież) niepełnosprawne intelektualnie,
- f) niepełnosprawne fizycznie,
- g) uzależnione od alkoholu.

Możliwe jest prowadzenie łącznie ośrodków dla osób w podeszłym wieku i chorych przewlekle somatycznie, chorych przewlekle somatycznie oraz niepełnosprawnych fizycznie, w podeszłym wieku i niepełnosprawnych fizycznie, dorosłych oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, a także dzieci i młodzie-

---

¹⁰Dobrze zorganizowany pobyt w gospodarstwie rolniczym może być atrakcyjniejszy od wyjazdu na plażę w „ciepłych krajach”.

ży, które nie mają rodziców bądź rodzice nie mają pieniędzy na utrzymanie, pracy, siły, zdrowia, lub nie mogą opiekować się nimi z innych powodów.

Do prowadzenia domów pomocy społecznej są uprawnione jednostki samorządu terytorialnego, Kościół katolicki, inne związki wyznaniowe, fundacje i stowarzyszenia, pozostałe osoby prawne, a także osoby fizyczne.

W ostatnim okresie domów i zakładów społecznych przybywa – w latach 2006–2014 w skali kraju ich liczba wzrosła o 25,5%, z czego w miastach o 27,2%, a o 23,0% na wsi. Szczegółowe liczby dotyczące liczby tych jednostek w ujęciu przestrzennym przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Liczba domów i zakładów opieki społecznej w Polsce w 2014 r.

Wyszczególnienie		Liczba domów i zakładów*		
		ogółem	na obszarach wiejskich	na obszarach miejskich
Polska w 2006 r.		1335	530	805
Polska w 2014 r.		1676	652	1024
Województwo	dolnośląskie	110	33	77
	kujawsko-pomorskie	69	28	41
	lubelskie	85	37	48
	lubuskie	42	16	26
	łódzkie	101	40	61
	małopolskie	158	65	93
	mazowieckie	246	112	134
	opolskie	58	30	28
	podkarpackie	80	35	45
	podlaskie	49	21	28
	pomorskie	111	40	71
	śląskie	209	38	171
	świętokrzyskie	65	32	33
	warmińsko-mazurskie	75	31	44
	wielkopolskie	139	61	78
	zachodnio-pomorskie	79	33	46

*Rozróżnienie między domem a zakładem nie jest klarowne; terminy są używane zamiennie, choć zakładem określane są często jednostki świadczące usługi lecznicze, rzadziej pobytowe, np. zakład opiekuńczo-leczniczy.

Źródło: GUS [2016].

W skali kraju najwięcej domów i zakładów opieki społecznej jest zlokalizowanych w województwach największych oraz najludniejszych, takich jak: mazowieckie, śląskie i małopolskie. Najmniej jest ich w województwach „rolniczych”, mniejszych lub o mniejszym zagęszczeniu ludności, takich jak: lubuskie, podlaskie

czy świętokrzyskie. Niewiele inna kolejność występuje w przypadku samych terenów wiejskich. Tu najwięcej omawianych jednostek występuje w województwach: mazowieckim, małopolskim i wielkopolskim, czyli województwo śląskie zastąpiło wielkopolskie. Najmniej obiektów zarejestrowano na lubuskiej, podlaskiej i kujawsko-pomorskiej wsi.

Liczba obiektów jest tylko jedną z miar nasycenia domami opieki pomocy społecznej poszczególnych województw, nie uwzględnia jednak liczby miejsc i populacji województw. Miernikiem bardziej precyzyjnym jest liczba miejsc w przeliczeniu na liczbę mieszkańców regionu (tab. 2).

Tabela 2

Liczba miejsc w domach i zakładach opieki społecznej w Polsce w 2014 r.

Wyszczególnienie		Liczba miejsc w domach i zakładach na 10 tys. ludności		
		ogółem	na obszarach wiejskich	na obszarach miejskich
Polska 2006 r.		26	27	26
Polska w 2014 r.		29	29	29
Województwo	dolnośląskie	28	35	25
	kujawsko-pomorskie	25	25	24
	lubelskie	26	25	27
	lubuskie	29	37	24
	łódzkie	32	28	34
	małopolskie	30	23	37
	mazowieckie	29	37	25
	opolskie	38	44	33
	podkarpackie	26	22	31
	podlaskie	29	29	28
	pomorskie	30	36	27
	śląskie	28	22	29
	świętokrzyskie	34	29	40
	warmińsko-mazurskie	34	28	38
	wielkopolskie	26	27	24
	zachodnio-pomorskie	33	36	31

Źródło: GUS [2016].

W ujęciu krajowym nastąpił wzrost liczby miejsc w domach opieki społecznej o ok.12% (ponad 7% na wsi), a jednocześnie występuje dość duża zbieżność ich zagęszczenia na terenach miejskich i wiejskich. Większe różnice występują w ujęciu przestrzennym, od 25 w województwie kujawsko-pomorskim do 38 w opolskim. Na terenach wiejskich rozrzut ten sięgał od 22 w województwach podkarpackim

i śląskim do 44 w opolskim (na terenach miejskich różnice były mniejsze, od 24 do 40). Interesujące jest, że w 9 na 16 województw zagęszczenie było większe na terenach wiejskich niż miejskich. Oznacza to, że tereny wiejskie są uważane przez decydentów za korzystną lokalizację domów i zakładów opieki społecznej. Zmiany w tym zakresie przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Zmiana liczba miejsc w domach i zakładach opieki społecznej w Polsce w 2014 r. w stosunku do 2006 r.

Wyszczególnienie		Zmiana liczby miejsc w domach i zakładach na 10 tys. ludności		
		ogółem	na obszarach wiejskich	na obszarach miejskich
Polska		3	2	3
Województwo	dolnośląskie	4	3	4
	kujawsko-pomorskie	-2	-4	-2
	lubelskie	0	-1	2
	lubuskie	3	3	2
	łódzkie	3	-2	5
	małopolskie	3	3	4
	mazowieckie	2	8	-2
	małopolskie	2	2	3
	podkarpackie	0	0	0
	podlaskie	4	6	2
	pomorskie	7	5	7
	śląskie	6	6	6
	świętokrzyskie	3	4	1
	warmińsko-mazurskie	5	7	3
	wielkopolskie	4	-1	5
	zachodnio-pomorskie	3	-2	5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS [2016].

Wysycenie kraju w miejsca w domach i zakładach opieki społecznej w Polsce z badanych lat wzrosło we wszystkich województwach z wyjątkiem kujawsko-pomorskiego i podkarpackiego. Zwiększenie jest najwyraźniejsze w województwach: pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim. Na terenach wiejskich liczba miejsc najbardziej wzrosła na Mazowszu, Warmii i Mazurach, Podlasiu i Śląsku, zaś miejsc ubyło we wsiach województw północno-zachodniej Polski (kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie, wielkopolskie).

Potencjalne kierunki oddziaływania lokalizacji domów opieki społecznej na rozwój lokalny

Brak jest dotychczas kompleksowych badań empirycznych dotyczących wpływu powstawania i istnienia domów opieki społecznej na sytuację społeczno-ekonomiczną gmin wiejskich. W tabeli 4 przedstawiono próbę ich systematyzacji opracowanej przez autora na podstawie literatury przedmiotu i przemysłów własnych, z wykorzystaniem metody analogii w stosunku do wpływu innych form aktywności gospodarczej.

Istnieje wiele czynników pozytywnych, zachęcających władze gmin wiejskich do wspierania inwestorów zamierzających tworzyć lub rozwijać istniejące domy opieki społecznej. Otwarcie takiej instytucji wiąże się z różnej skali inwestycjami – od budowy wszystkich obiektów po ich modernizację. To wywołuje zapotrzebowanie na pracowników, materiały budowlane, urządzenia, wyposażenie obiektów itp. Znaczną część prac mogą wykonać miejscowe firmy lub osoby, podobnie jest z materiałami – można wykorzystać lokalny budulec czy też już posiadane maszyny. Tworzy się też popyt na żywność i inne potrzebne do życia towary. Inwestycja taka „daje” więc pracę nie tylko wykonawcom budowlanym, ale także innym przedsiębiorstwom. Można wręcz oczekiwać „efektu mnożnikowego” każdej złotówki wydanej na tę inwestycję. Większe dochody ludności i gmin to także szansa na poprawę infrastruktury technicznej oraz zwiększenie atrakcyjności obszaru dla inwestorów zewnętrznych.

Bardzo ważne może być oddziaływanie omawianej inwestycji na sytuację na lokalnym rynku pracy. Pozytywne jest zwiększenie zapotrzebowania na pracowników, zarówno podczas przygotowania obiektu do uruchomienia (wykonawcy prac budowlanych i wykończeniowych, zagospodarowania terenu), jak i w czasie funkcjonowania domu (pracownicy bezpośredniej obsługi pacjentów, obsługa kuchenna, techniczna, transportu i zaopatrzenia, remontów, opieki medycznej, księgowości itd., a także osoby zarządzające). Można oczekiwać, że na lokalnym rynku pracy pojawienie się nowego, liczącego się pracodawcy może zachwiać równowagę płacową i przyczynić się do wzrostu wynagrodzeń (pożądane przez pracobiorców, niepożądane przez pracodawców), a nawet wywołać deficyt „rąk do pracy”.

Funkcjonowanie w gminie aktywnego domu opieki społecznej może być czynnikiem kulturotwórczym. Jednostki takie często organizują różne imprezy dla środowiska lokalnego, zwłaszcza poprzez zapraszanie „ciekawych ludzi”, pokazy filmów czy przygotowanie własnych atrakcji. Potrzeby pensjonariuszy mogą też skłonić władze lokalne np. do utworzenia lub uporządkowania terenów (parki, ścieżki spacerowe) służących także stałym mieszkańcom.

Z tworzeniem domów spokojnej starości wiązać się mogą pewne trudności – od technicznych, np. związanych z utrudnieniami w trakcie budowy, po obawy mieszkańców przed nowym, przybyciem i pobytem „obcych”. Ogólnie jednak można stwierdzić, że liczba pozytywów przeważa potencjalne zagrożenia.

Tabela 4

Potencjalne kierunki oddziaływania w zakresie tworzenia i funkcjonowania domów opieki społecznej na terenach wiejskich

Przykłady oddziaływania na sytuację w okresie		
tworzenia DOS		funkcjonowania DOS
Potencjalnie pozytywne		
Aspekt gospodarczy	zapotrzebowanie na wykonawców	zatrudnienie pracowników
	wzrost lokalnych wynagrodzeń (korzyść dla pracowników)	wzrost lokalnych wynagrodzeń (korzyść dla pracowników)
	zapotrzebowanie na materiały budowlane	zapotrzebowanie na żywność
	zapotrzebowanie na materiały wyposażenia	zapotrzebowanie na środki farmaceutyczne i higieniczne
	budowa elementów infrastruktury technicznej	zapotrzebowanie na nośniki energii
	zapotrzebowanie na żywność	wzrost liczby mieszkańców i osób przyjezdnych
	zmiana kierunków wykorzystania zasobów lokalnych	zachęta do tworzenia obiektów związanych z obsługą większej liczby mieszkańców i gości
	wykorzystanie nieużytków	wzrost dochodów mieszkańców
		wzrost wydatków konsumpcyjnych i inwestycyjnych mieszkańców
		wzrost obrotów w sklepach i jednostkach usługowych
wzrost dochodów gminy i budżetu (podatki)		
	spadek wydatków na zasiłki dla bezrobotnych	
Aspekt społeczny	aktywizacja rejonu	poprawa sytuacji na rynku pracy
	wzrost zainteresowania gminą	aktywizacja zawodowa mieszkańców (głównie kobiet)
		ograniczenie negatywnych skutków bezrobocia
		zachęta do poprawy zagospodarowania terenu
		tworzenie miejsca potencjalnie kulturotwórczego
		promocja gminy
		aktywizacja społeczeństwa
		wzrost zainteresowania gminą potencjalnych inwestorów
		zahamowanie migracji
osiedlanie się osób spoza gminy		
Potencjalnie negatywne		
Aspekt gospodarczy	wzrost kosztów pracy w gminie (element negatywny dla pracodawców)	obawy przed chorobami
	brak pracowników do pracy w innych jednostkach gminy	zwiększony ruch na drogach
Aspekt społeczny	uciążliwość związana z budową	napływ „obcych”/pensionariuszy
	niechęć mieszkańców	napływ „obcych”/gości
	„rozjeżdżenie” dróg	konflikty „swój”-„obcy”

Źródło: Opracowanie własne.

Wnioski

Przedstawione rozważania i analizy skłaniają do wysnucia kilku wniosków.

Wysycenie kraju w miejsca w domach opieki społecznej wzrosło prawie w całym kraju, najwyraźniej w województwach: pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim. Na terenach wiejskich najwięcej ich przybyło na Mazowszu, Warmii i Mazurach, Podlasiu i Śląsku.

Tworzenie domów opieki społecznej na terenach wiejskich może stanowić szansę dla aktywizacji niektórych obszarów wiejskich. Już obecnie ok. 40% takich jednostek jest zlokalizowanych na terenach wiejskich. Zaletą takiej lokalizacji jest nieskażone powietrze, cisza, spokój, piękny krajobraz, miejsca spacerowe i nadal mniejsze koszty funkcjonowania niż w mieście.

Rolnictwo nie jest w stanie zapewnić całej ludności wiejskiej poziomu dochodu zbliżonego do osiąganego poza rolnictwem, zwłaszcza w mieście. Niezbędne jest poszukiwanie innych, pozarolniczych źródeł dochodu. W przyszłości coraz większą rolę w tym zakresie będą odgrywały działalności niszowe, takie jak np. produkcja i zbieranie ziół, tworzenie mikro stadnin koni, obiektów pobytowo-leczniczych (różne diety, ćwiczenia jogi), wypoczynku weekendowego, konferencyjnych, tradycyjnych zagród (i wsi), organizacja enoturystyki, wypożyczalnie kajaków i rowerów. Dotyczy to także tworzenia na wsi domów spokojnej starości. Nie trzeba jednak oczekiwać, że któraś z tych działalności pojedynczo stanie się tak ważna, że rozwiąże wszystkie problemy dochodowe ludności wiejskiej. Siłą wsi może być różnorodność, obok rolnictwa, oferty usług i produktów, z wykorzystaniem specyfiki regionów i innowacyjności ich mieszkańców oraz osób przyjezdnych, wnoszących nowego ducha do lokalnej społeczności.

Funkcjonowanie obiektów takich jak domy pomocy społecznej mogą przysporzyć terenom wiejskim wielu korzyści związanych z poprawą sytuacji zarobkowej, poziomem zatrudnienia, wzrostem popytu na lokalne produkty i usługi czy też rozwojem infrastruktury oraz życia kulturalnego. Choć można spodziewać się pewnych negatywnych opinii związanych z przyjazdem „obcych”, to wydaje się jednak, że obawy te mogą być rozwiane przez miejscowe władze samorządowe, a suma korzyści znacznie przeważa potencjalne zagrożenia.

Literatura

- BALIŃSKA A., ZAWADKA J., 2013: *Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 102, 127–144.
- DRABARCZYK K., WRZESIŃSKA-KOWAL J., 2015: *Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 111, 19–31.

- FERENS E., 2013: *Turystka jako element wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa mazowieckiego*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 102, 113–126.
- GOLONKO M., 2017: *Produkcja surowca zielarskiego w Polsce*, [w:] J. Franc-Dąbrowska (red.), *Wyzwania współczesnej gospodarki w perspektywie badań młodych naukowców: aspekty teoretyczne i praktyczne*, t. 3, 19–26.
- GRZEJSZCZAK J., 1998: *Organizacja i wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw położonych we wsiach o zróżnicowanym udziale działalności pozarolniczej*, rozprawa doktorska, SGGW, Warszawa [manuskrypt].
- GRYGLAK M., WOJCIECHOWSKIA., 2016: *Zabezpieczenie logistyczne gospodarstw specjalizujących się w hodowli konia na przykładzie rozwiązania stosowanego w Ośrodku Jazdy Konnej w Budzistowie*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Logistyki* 1 (2), 5–13.
- GUS, 2016: *Obszary wiejskie w Polsce w 2014 roku*, Dział Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa – Olsztyn.
- KLEPACKI B., GOLONKO M., 2015: *Produkcja surowców zielarskich alternatywą dla rolnictwa tradycyjnego*, *Wieś Jutra* 3, 22–23.
- KLEPACKI B., KLEPACKA A., 2012: *Sytuacja społeczno-ekonomiczna gminy w rejonie zagrożonym depopulacją (na przykładzie miasta i gminy Drohiczyń)*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 99, 243–250.
- KŁODZIŃSKI M., 1996: *Wielofunkcyjność warunkiem aktywizacji gospodarczo-społecznej obszarów wiejskich*, [w:] *Wieś i rolnictwo w badaniach społeczno-ekonomicznych, Księga Jubileuszowa*, IRWiR PAN, Warszawa, 155–168.
- KŁODZIŃSKI M., 2011: *Kondycja ekonomiczna sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008–2009 a problemy rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej*, *Wieś i Rolnictwo* 2 (151), 9–29.
- KŁODZIŃSKI M., 2012: *Bariery wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich*, *Wieś i Rolnictwo* 2 (155), 40–56.
- PIZŁO-MAZURKIEWICZ A., 2013: *Enoturystyka jako szansa rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich*, Dom Organizatora, Warszawa – Toruń.
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2005 nr 217, poz. 1837).
- SIUDEK T., DRABARCZYK K., JAKUBIEC A., 2017: *Rozwój gospodarczy powiatów i podregionów województwa mazowieckiego*. Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 117, 33–46.
- WILKIN J., 2010: *Wielofunkcyjność rolnictwa – nowe ujęcie roli rolnictwa w gospodarce i społeczeństwie*, [w:] *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, IRWiR PAN, Warszawa, 17–41.

The role of social welfare houses in rural areas activities – scale and development potential

Abstract: In the study the author took issues of the possibility of acquiring incomes in the country from alternative sources than the farming. He showed the niche activity possible forms, of social welfare centers with particular reference to connected with creating. In relation to extending the life of people and the change of the model of the life of families (peeling off from an extended families) an interest in places in such houses is increasing, and their number is increasing. About the 40% of such objects exists on the countryside, becoming a factor having an influence on a socioeconomic situation of communes. Functioning of such objects like care centers can cause the countryside many benefits associated with the income sphere, employments, with increase in demand for local products and services, or with development of infrastructure and of cultural life. It is possible to expect also certain negative opinions associated with the arrival of “strangers”. However the sum of the benefit much is outweighing potential hazards.

Key words: social welfare houses, multifunctional rural development

JEL classification: I15, O18, R11, R12

Otrzymano: 29 maja 2018 r. / Zaakceptowano: 25 czerwca 2018 r.

Received: 29 May 2018 / Accepted: 25 June 2018